

## ЛИЦА, КОИТО МОГАТ ДА БЪДАТ ПОВЕРЕНИК, И ОСНОВАНИЯ ЗА ОТВОД НА ПОВЕРЕНИКА

Павел Смолички<sup>1</sup>

**Резюме:** Правораздавателната система е призвана да обезпечи решаването на възникналите конфликти в обществото. Резултатите от дейността на тази система зависят до голяма степен от ефективното участие на гражданите, защитаващи личните си права и интереси по конкретните дела. Същевременно постоянното развитие на обществото прави необходима еволюцията на най-важния му социален регулатор – правото, чиито изменения съвсем естествено влияят на функционирането на самата правораздавателна система. Казаното обуславя извода, че доброто познаване на непрекъснато променящите се юридически правила определя в огромна степен пълноценното участие на гражданите в процеса.

Институтът на повереника съществува отдавна в българския наказателен процес и е заимстван от руското право. Въпреки това той е обект на сравнително по-малък изследователски интерес. Това положение би могло да се обясни, от една страна, с обстоятелството, че повереникът има спомагателна роля за осъществяването на фун-

кциите в наказателното производство. Също така участието на повереника в наказателния процес в голяма част от случаите е свързано и с реализирането на допълнителни, нетипични функции за наказателния процес – тези по предявяване и обосноваване на гражданския иск и по защитата по него. Самият факт на неговото неизменно съществуване в цялата история на наказателнопроцесуалното ни право обаче е показателен за съществената му роля при постигането на целите на наказателната политика на държавата и осигуряването на обществен интерес в тази връзка.

В настоящото изследване са посочени лицата, които могат да бъдат повереник съгласно българския наказателнопроцесуален закон. Изследвани са и основанията за отвод на повереника.

**Ключови думи:** повереник, пострадад, частен обвинител, частен тъжител, граждански ищец, граждански ответник, адвокат, основания за отводи, наказателно производство, противоречиви интереси

<sup>1</sup> Доктор по право, главен асистент в Университета за национално и световно стопанство, ел. поща: p\_smolichki@abv.bg.

## I. Лица, които могат да бъдат повереник

1. Съгласно чл. 100, ал. 1 НПК частният обвинител, частният тъжител, гражданският ищец и гражданският ответник могат да упълномощават повереник. Когато частният обвинител, частният тъжител, гражданският ищец или гражданският ответник представи доказателства, че не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има повереник и интересите на правосъдието изискват това, съдът, който разглежда делото като първа инстанция, му назначава повереник (чл. 100, ал. 2 НПК).

Разпоредбата на чл. 100, ал. 3 НПК препраща съответно към правилата за защитника, уредени в чл. 91, 92 и 93 НПК. Съобразно чл. 91, ал. 1 НПК защитник на обвиняемия може да бъде лице, което упражнява адвокатска професия. Разпоредбата на чл. 91, ал. 2 НПК урежда, че защитник може да бъде и съпругът, възходящ или низходящ роднина на обвиняемия. От посоченото следва, че *лицата, които могат да бъдат повереник, са адвокат, съпруг, възходящ или низходящ роднина на лицето, което е претърпяло вреди от престъплението.*

Регламентирането на лицата, които могат да бъдат *защитници* в две отделни алинеи на чл. 91 НПК, а по силата на препращащата норма на чл. 100, ал. 3 НПК – *и повереници*, е довод за тяхното класифициране в *две основни групи – лица, които упражняват адвокатска професия, и лица в близки семейни отношения с представляваното лице.*

2. За първата група лица е необходимо да се отбележи, че за да бъде повереник, не е достатъчно процесуалният представител да е с юридическа квалификация, а освен това той следва да упражнява и адвокатска професия.

Разпоредбата на чл. 3 от Закона за адвокатурата (ЗА) посочва лицата, които могат да упражняват адвокатска професия – адвокат или адвокат от Европейския съюз, практикуващ самостоятелно или в сдружение по ЗА, положил клетва и вписан в регистъра на адвокатска колегия.

*На първо място*, за да бъде едно лице адвокат, то трябва да е дееспособен български гражданин или гражданин на Европейския съюз, на държава страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство или на Конфедерация Швейцария, да има завършено висше юридическо образование, придобита юридическа правоспособност по реда на глава четиринадесета от Закона за съдебната власт, както и да притежава необходимите нравствени и професионални качества за упражняването на адвокатска професия (арг. от чл. 4, ал. 1 ЗА). Необходимо е също така лицето да отговаря и на едно от следните три условия: да е положило предвидения в Закона за адвокатурата изпит, да притежава образователна и научна степен „доктор по право“ или да има юридически стаж повече от пет години (арг. от чл. 4, ал. 1 и чл. 6, ал. 3 ЗА).

На следващо място трябва да е положил клетва съгласно чл. 9 ЗА, както и да е приет и вписан в адвокатска колегия и Единния регистър на адвокатите при Висшия адвокатски съвет на Република България (арг. от чл. 6, ал. 1 и 2, чл. 9, ал. 1, 2 и 3 ЗА).

Съгласно чл. 5, ал. 1 ЗА адвокат не може да бъде осъденият като пълнолетен на лишаване от свобода за умишлено престъпление от общ характер или лице, поставено под запрещение или страдащо от душевна болест, която представлява трайна пречка за упражняване на адвокатската професия. Разпоредбата на чл. 5, ал. 2 ЗА предвижда, че не може да бъде вписано като адвокат лице, което е търговец; държавен служител; работи по трудово правоотношение, освен ако заема академична длъжност по правни науки във висше училище или научна организация; е освободено от длъжност съдия, прокурор или следовател при условията на чл. 129, ал. 3, т. 5 от Конституцията или е дисциплинарно уволнено от длъжност съдия по вписванията, държавен съдебен изпълнител, юрисконсулт, разследващ поли-

цай с висше юридическо образование и разследващ митнически инспектор, ако не са изтекли две години от датата на освобождаване от длъжност или е лишено от правоспособност като нотариус или частен съдебен изпълнител – за срока на лишаването. Разпоредбата на чл. 5, ал. 2 ЗА използва израза „не може да бъде вписано като адвокат лице“, т.е. не стипулира изрично основание за преустановяване на адвокатски права, ако някое от изброените основания се открие или възникне по-късно. Според чл. 22, ал. 1, т. 2 ЗА адвокатът се отписва от адвокатската колегия при наличие или настъпване на обстоятелство, което съставлява пречка по смисъла на чл. 5, т.е. и при наличието на обстоятелствата, уредени в ал. 2 на чл. 5 ЗА. Затова може да се направи извод, че *при евентуално вписване на лицето като адвокат, въпреки наличието на условие по чл. 5, ал. 2 ЗА, то може да упражнява адвокатска професия до надлежното му отписване. Така е и ако някое от обстоятелствата по чл. 5, ал. 2 ЗА настъпи след вписването на лицето като адвокат и продължи до неговото отписване*, например адвокатът започне да осъществява дейност като търговец или започне работа и по трудово правоотношение. Затова предлагам разпоредбата на чл. 5, ал. 2 ЗА да бъде формулирана така: „Не може да бъде вписано като адвокат и не може да упражнява адвокатска дейност лице, което...“. Друг случай, неуреден в чл. 5 ЗА, е когато лицето подлежи на отписване от адвокатската колегия и съответно губи статута на адвокат при налагане на дисциплинарно наказание лишаване от право да упражнява адвокатската професия (арг. от чл. 22, ал. 1, т. 3 вр. чл. 133, ал. 1, т. 4 и 5 ЗА).

За да бъде повереник, *не е достатъчно лицето да притежава статут на адвокат. Освен това е необходимо да не е преустановило временно упражняването на адвокатската професия*. Този извод следва от чл. 91, ал. 1 НПК, който поставя като условие лицето да упражнява адвокатска професия, а не само да е вписано като адвокат, за да може да встъпи в качеството на повереник. Друг е въпросът, че при временното преустановяване на упражняването на адвокатската професия лицето не губи статуса си на адвокат, тъй като съгласно чл. 23, ал. 1, изр. 2 ЗА адвокатът или адвокатът от Европейския съюз заплаща вноските към адвокатския съвет и Висшия адвокатски съвет, освен в случай на преустановяване поради болест. Затова и ал. 2 на същата разпоредба използва термина „възобновяване“ на упражняването на адвокатска професия след нейното временно преустановяване, а не израза „вписване“ на лицето като адвокат, тъй като то не губи статуса си на адвокат при временното преустановяване на упражняването на адвокатската професия. Лицето губи адвокатската си правоспособност само когато е отписано от адвокатската колегия.

Съгласно чл. 4, ал. 1 и ал. 2 ЗА лицето, което отговаря на всички изисквания за придобиване на професионалния статут на адвокат, но има юридически стаж по-малко от две години, може да упражнява дейност като младши адвокат. Това лице се вписва в регистъра на младшите адвокати към съответната адвокатска колегия и в Единния регистър на младшите адвокати при Висшия адвокатски съвет (арг. от чл. 20, ал. 7 и 8 ЗА). Разпоредбата на чл. 20, ал. 5 ЗА предвижда, че младшият адвокат притежава правата и задълженията на адвокат съобразно ограниченията, предвидени в ЗА. Тези лимити са посочени в ал. 6 на чл. 20 ЗА – младшият адвокат може да представлява и защитава страни по дела в районните съдилища и по същите дела в окръжните съдилища, а заедно с друг адвокат – и по първоинстанционни дела в окръжните съдилища.

Съгласно чл. 24, ал. 1 ЗА упражняването на адвокатска професия включва устни и писмени консултации и становища по въпроси на правото; изготвяне на всякакви книжа – молби, тълкувания, заявления, жалби и други, свързани с възложената от клиента работа; представителство на упълномощителите и подзащитните и защита на правата и законните им интереси пред органите на съдебната власт, административните органи и служби, както и пред физически и юридически лица. Съобразно чл. 24, ал. 2 ЗА пред Върховния касацио-

нен съд (ВКС) и Върховния административен съд (ВАС) страните могат да бъдат представявани и защитавани от адвокати или от адвокати от Европейския съюз с най-малко 5-годишен юридически стаж. Друг е въпросът, че адвокатите, които нямат право, поради липса на 5-годишен юридически стаж да представляват упълномощителите си пред ВКС и ВАС, също могат да извършват дейностите по чл. 24, ал. 1 ЗА. В този смисъл и младшите адвокати имат същите права, като обаче възможностите им за осъществяване на процесуално представителство са ограничени от разпоредбата на чл. 20, ал. 6 ЗА. Посочените ограничения в представителството пред съд, обвързани с наличието на определен юридически стаж, обуславят и по-ограничените възможности на съответните адвокати да извършват процесуално представителство като повереници.

**На второ място**, може да упражнява адвокатска професия и съответно да бъде повереник и лице, което има качеството на адвокат съгласно чуждестранно законодателство, но при спазване на предвидените в тази връзка условия съгласно Закона за адвокатурата.

Според чл. 10 ЗА гражданин на чужда държава, придобил адвокатска правоспособност съгласно законодателството на страната си, може да се яви пред органите на съдебната власт на Република България като защитник или повереник на гражданин на своята държава по определено дело заедно с български адвокат в случаите, когато това е предвидено в договор между българската и съответната чужда държава или на основата на взаимност, като предварително направи искане за това пред председателя на Висшия адвокатски съвет. Държавите, спрямо които има взаимност, се определят от министъра на правосъдието по искане на председателя на Висшия адвокатски съвет – чл. 10, ал. 2 ЗА. Чуждестранният адвокат подава молба до председателя на Висшия адвокатски съвет, в която посочва името на лицето, което ще представлява, номера на делото и пред кой орган на съдебната власт ще го представлява, името на българския адвокат, с който ще се яви, като прилага удостоверение за адвокатска правоспособност съгласно законодателството на своята държава, издадено преди не повече от три месеца. След положително решение на председателя на Висшия адвокатски съвет по отношение на молбата на чуждестранния адвокат, последният може да бъде допуснат *ad hoc* да осъществява процесуално представителство пред органите на съдебната власт на Република България като повереник на гражданин на своята държава по определено дело, но само заедно с български адвокат. В резултат на императивната разпоредба на чл. 3, ал. 2 ЗА, ако този чуждестранен адвокат не е положил клетва и не е вписан в адвокатска колегия в своята държава, той няма да може да упражнява адвокатска професия и респективно да бъде повереник съгласно българското право.

**На трето място**, повереник може да бъде и адвокат от Европейския съюз при спазване на специфичните условия по ЗА. Съгласно чл. 11, ал. 1 ЗА адвокат от Европейския съюз е гражданин на Европейския съюз, на държава страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство, или на Конфедерация Швейцария, придобил адвокатска правоспособност съгласно законодателството на някоя от тези държави. В резултат на императивната разпоредба на чл. 3, ал. 2 ЗА, ако този адвокат от Европейския съюз не е положил клетва и не е вписан в адвокатска колегия в съответната държава, той няма да може да упражнява адвокатска професия и респективно да бъде повереник съгласно българското право. В случаите, когато се изисква минимален стаж за осъществяване на процесуално представителство пред съд, адвокатът от Европейския съюз удостоверява наличието на такъв стаж. Според чл. 12 ЗА, когато по българското законодателство процесуалното представителство се осъществява задължително от адвокат, адвокатът от Европейския съюз може да предприема действия по процесуално представителство само съвместно с адвокат, вписан в регистрите на адвокатска колегия в Република България. Това означава, че с изключение на хипотезата на чл. 100, ал. 2 НПК адвокатът от Европейския съюз може да се

конституира като повереник по НПК напълно самостоятелно. Друго различие с възможностите за осъществяване на процесуално представителство от чуждестранен адвокат е, че адвокатът от Европейския съюз не е ограничен да осъществява процесуално представителство единствено на свои съграждани, но и на всички лица, които могат да имат повереник съгласно НПК. Освен това реализираното от адвоката от Европейския съюз процесуално представителство не е ограничено само пред органите на съдебната власт, но може да бъде осъществено и пред административни органи, т.е. пред всички разследващи органи (арг. от чл. 14 и чл. 19в ЗА). На основание чл. 13 ЗА временното или окончателното лишаване от правоспособност на адвокат от Европейския съюз от компетентния орган на държавата, в която той я е придобил, води до лишаването му от право да упражнява адвокатска професия и в Република България.

Необходимо е да се отбележи, че адвокатът от Европейския съюз може да упражнява адвокатска професия на територията на Република България при два режима – трайно и временно установяване. В първия случай адвокатът от Европейския съюз подава молба до Висшия адвокатски съвет за вписване в Единния регистър на чуждестранните адвокати. След извършено вписване в този регистър и регистъра на чуждестранните адвокати в адвокатската колегия, в която членува придружаващият адвокат, адвокатът от Европейския съюз може да упражнява адвокатска професия като трайно установен на територията на Република България. Адвокатът от Европейския съюз може и временно да упражнява адвокатска професия на територията на Република България, като за целта уведомява писмено съответния адвокатски съвет. Към уведомлението прилага документ, удостоверяващ адвокатска правоспособност в държавата, в която е придобита, издаден преди не повече от три месеца, доказателство за сключена застраховка по чл. 50 ЗА, документ за самоличност, както и писмено съгласие от адвокат от съответната адвокатска колегия, който ще придружава кандидата в случай на осъществяване на процесуално представителство. При изпълнение на посочените изисквания председателят на адвокатската колегия или определен от него член на адвокатския съвет издава незабавно на временно упражняващия адвокатска професия адвокат от Европейския съюз удостоверение за извършеното уведомяване по образец, утвърден от Висшия адвокатски съвет. От Закона за адвокатурата не става ясно до какъв период може да продължи това временно упражняване на адвокатска професия на територията на Република България.

Законът за адвокатурата урежда и две процедури за адвокати от Европейския съюз, които могат да придобият статут на адвокат съгласно законодателството на Република България и респективно да упражняват адвокатска професия без ограниченията, които иначе са приложими спрямо тях.

На първо място, трайно установеният адвокат от Европейския съюз може да се яви на приравнителен изпит по българско право. При успешно представяне на изпита адвокатът от Европейския съюз може да бъде вписан в адвокатска колегия към Висшия адвокатски съвет на Република България като адвокат и да практикува адвокатска професия съобразно правилата, относими и за лицата, придобили качеството адвокат съгласно българското законодателство.

Другата възможност, при която могат да отпаднат ограниченията, които се отнасят за адвоката от Европейския съюз, е той да е упражнявал действително и непрекъснато адвокатска професия на територията на Република България в срок от три години и да подаде заявление за вписване в адвокатска колегия към Висшия адвокатски съвет на Република България (арг. от чл. 19 ЗА). След надлежното вписване лицето упражнява адвокатска професия при условията, приложими за българските адвокати.

3. Втората група лица, които могат да бъдат повереници съгласно българското законодателство, са *лица в близки семейни отношения* с представляваното лице. НПК изброява изчерпателно тези лица – *съпруг, възходящ и низходящ роднина* (чл. 91, ал. 2 НПК).

От тази разпоредба е очевидно, че родството е само по права линия, а степените на родството не са ограничени. Затова е правилна съдебната практика, съгласно която „майката, бащата и съпругът на обвиняемия са от кръга на лицата, които по силата на чл. 91, ал. 2 НПК могат да участват в наказателното производство като техни защитници, включително и да обжалват постановените съдебни актове, нарушаващи правата им, независимо че нямат юридическо образование. При допускането им като такива трябва да се произнесе съответният орган, пред който делото е висящо (Опр.-104-2012-II н.о.; Опр.-125-2010-I н.о. Опр.-63-2010- II н.о.; Р-88-2009-I н.о.; Р-265-2010-II н.о.; Р-104-2012-II н.о.)“<sup>2</sup>. Въз основа на изричната разпоредба на чл. 100, ал. 3 НПК тези изводи са напълно относими и към майката, бащата и съпруга на пострадалия, частния обвинител, частния тъжител, гражданския ищец или гражданския ответник.

В същото време роднини по сребрена линия на пострадалия, частния тъжител, частния обвинител, гражданския ищец и гражданския ответник не могат да се конституират като негови повереници. В този смисъл Опр.-54-1976-II н.о. потвърждава извода, че братята и сестрите на обвиняемия не могат да бъдат негови защитници. По същия начин следва да се приеме, че и братята, и сестрите на пострадалия, частният обвинител, частният тъжител, гражданският ищец и гражданският ответник също не могат да участват в производството като техни повереници.

В правната литература се посочва, че НПК не съдържа допълнителни изисквания към съпруга, възходящите или низходящите роднини, за да могат да осъществяват наказателно-процесуално представителство в резултат на упълномощаване<sup>2</sup>. „Затова съответният орган не може да откаже назначаването на съпруг, възходящ или низходящ роднина, тъй като същият е с ниска правна култура, не е юрист по образование, неграмотен е или полуграмотен и т.н.“<sup>3</sup>. Правилно се предлага НПК да се допълни, като се поставят минимални изисквания за грамотност и дееспособност на съпруга, възходящ или низходящ роднина, които участват в наказателния процес...“<sup>4</sup>. В този смисъл в практиката на съдилищата правилно се приема, че процесуалното представителство може да бъде поверено на съпруг, възходящ или низходящ роднина, само ако образованието и културата му позволяват да изпълни задачата си (Р-322-1976-I н.о.). Вярно е, че според НПК съответният държавен орган има правомощие единствено да констатира качеството на съпруг, възходящ или низходящ роднина, както и надлежно извършеното упълномощаване, но не и да поставя допълнителни изисквания, каквито не фигурират в закона<sup>5</sup>. Затова е възможно тази практика да се определи като несъответна на кодекса, но от друга страна, тя е в пълна мяра целесъобразна.

В правната литература се поддържа също така, че във всички случаи на задължителна защита „съпругът, възходящ или низходящ роднина на обвиняемия могат да участват като упълномощени защитници, но само успоредно и *наред* с назначения адвокат“<sup>6</sup>. Налице са всички основания да се приеме, че това положение е относимо и спрямо повереника на частния тъжител, частния обвинител, гражданския ищец и гражданския ответник. След-

<sup>2</sup> Чинова, М. (2013). *Досъдебното производство по НПК*. София: Сиела, 183.

<sup>3</sup> Пак там.

<sup>4</sup> Пак там.

<sup>5</sup> Пак там.

<sup>6</sup> Пак там.

ва да се отбележи, че в посоченото изброяване не присъства пострадалият, тъй като в НПК не е уреден случай на назначаване на повереник на пострадалия.

Възниква въпросът кое е наложило лица, които нямат правна квалификация, да могат да осъществяват процесуално представителство в една юридическа процедура, каквато е наказателната. Това очевидно е стремежът на законодателя да бъдат предоставени по-широки възможности на гражданите, бранещи лични права и законни интереси, в избора на лицата, на които желаят да поверят защитата си в наказателния процес<sup>7</sup>. „Идеята е в едно производство, резултатът от което може да се отрази върху ценности от особена значимост (животът, свободата и правата на обвиняемия), защитата да бъде възложена на лице, което единствено или поне в най-висока степен се ползва от доверието на обвиняемия. А доверието е изключително важна предпоставка за ефективността на защитата, за узнаване от защитника и на най-малките подробности, необходими за нейното резултатно осъществяване“<sup>8</sup>. Тези констатации в пълна мяра са важими и за упълномощаването на повереник.

В тази връзка може да се направи обобщен извод, че *лицата, които са в близки родствени или семейни отношения с представляваното лице, могат да встъпят в производството като повереници единствено в резултат на упълномощаване, но не и по назначение. Допускането им да участват в процеса се базира на доверието, което има пострадалият, частният обвинител, частният тължик, гражданският ищец и гражданският ответник в тях, а и на предполагаемото желание те да спомогнат за защитата на правата и интересите на близките си.*

Дискусионна е обаче тезата дали доверието между упълномощител и повереник е достатъчна предпоставка за осъществяване на ефективна защита. В правната литература, когато се разглежда участието на съпруг, възходящ или низходящ роднина като защитник на обвиняемия, също се правят уговорки, че „друг е въпросът дали това лице ще участва като защитник наред с адвокат или самостоятелно. Това зависи от волята на обвиняемия по принцип, а също и от редица особености на конкретното дело, които могат да обосновават необходимостта от участието и на адвокат“<sup>9</sup>. По този начин се отчита, че в някои случаи правната квалификация на процесуалния представител е абсолютна предпоставка за осъществяването на ефективна защита на правната сфера на неговия упълномощител. От друга страна, при регламентирането на процесуалното представителство на частноправните субекти следва да се има предвид и публичният интерес. Затова като основания за отвод на повереника са уредени и хипотези, при които няма никакво значение доверието между представляван и неговия повереник – напр. чл. 91, ал. 3, т. 5 НПК. Общественият интерес изисква в производството да бъдат конституирани като представители лица, за които съществуват гаранции, че могат да обезпечат правата на упълномощителите си. Затова в случаите, когато публичният интерес налага задължително участие на повереник, той се назначава от държавния орган и е винаги лице, което упражнява адвокатска професия.

В правната литература вече е критикувана формулировката на чл. 91, ал. 2 НПК, според която „защитник може да бъде и съпругът, възходящ или низходящ роднина на обвиняемия“ (*бел. моя – П.С.*). Вярно е, че от езиковата редакция на тази разпоредба може да се направи извод, че повереник може да е само едно лице от посочената група лица<sup>10</sup>, но не е

<sup>7</sup> В тази връзка вж. Трендафилова, Е. (1992). *Защитникът в наказателния процес на Република България*. София: Софи-Р, 6.

<sup>8</sup> Пак там.

<sup>9</sup> Пак там.

<sup>10</sup> Всъщност от използвания съюз „и“ в изречението може да бъде направен извод и за известна акцесорност на процесуалното представителство, реализирано в наказателния процес от лица в близки семейни отношения с представляваното лице.

правилно „от една страна, законодателят да разширява кръга на възможните защитници, а едновременно с това самата редакция на текста да го ограничава. Необходимо е алтернативната частица *или* да отпадне и да се възприеме последователното изброяване на лицата, които могат да бъдат защитници“<sup>11</sup>. За съжаление, и до момента тази законодателна неточност все още не е отстранена.

4. Българският НПК не съдържа *ограничение на броя на поверениците*, които едно лице може да упълномощи в наказателното производство. За разлика от това, чл. 137, ал. 1, изр. 2 НПК на Германия лимитира броя на защитниците до трима. Това разрешение е въведено в немската правна система, за да се противодейства на нарастващата през 70-те години на XX век тенденция в Германия обвиняеми по дела за тероризъм да упълномощават десет или повече защитници, което сериозно затруднява и значително забавя развитието и приключването на конкретните наказателни дела<sup>12</sup>.

Тези мотиви за подобно разрешение не могат да се свързват и с повереника. В този смисъл е важно да се отбележат две обстоятелства. Първо, интерес за умишлено шиканиране на процеса може да е налице, но единствено при упълномощаването на повереник от гражданския ответник. Пострадалият, частният обвинител, частният тъжител и гражданският ищец при никакви обстоятелства нямат интерес от подобно бавене на процеса. Второ, всякакви възможности за забавяне на производството, предизвикани от значителния брой на процесуалните представители, могат да бъдат напълно елиминирани посредством регламентирането на специфични правила в тази връзка – например установяване на лимитирано време за задаване на въпроси от всички процесуални представители; уреждане на възможност да се даде ход на делото и само когато един от множеството процесуални представители присъства и т.н. Затова напълно споделям изразеното становище, че въвеждането на подобно ограничение у нас не би било удачно<sup>13</sup>.

## II. Основания за отвод на повереника

Преди да се изследват основанията за отвод, е необходимо да се уточнят някои *общии постановки*.

1. Правото на повереник е един от най-важните елементи на правото на защита на физическите и юридическите лица, които са претърпели вреди от престъплението. В този смисъл правото на повереник е едно диспозитивно субективно право и неговият носител притежава свободата да избере дали и кой да го представлява в процеса. Необходимо е да се има предвид обаче, че правото на повереник се реализира в производство, което има за цел разкриването на престъпленията, разобличаването на виновните и правилното прилагане на закона (арг. от чл. 1, ал. 1 НПК). Реализирането на тази непосредствена задача на наказателния процес способства за осигуряването на защитата от престъпни посегателства срещу Република България, срещу живота, свободата, честта, правата и законните интереси на гражданите, както и срещу правата и законните интереси на юридическите лица, и съдейства за предотвратяване на престъпленията и укрепване на законността (арг. от чл. 1, ал. 2 НПК). Именно основанията за отвод елиминират възможността процесуалният представител да попречи на разкриването на престъпленията или да не осъществи заради субективни фактори ефективна защита на правата и законните интереси на своите упълномощители.

<sup>11</sup> Трендафилова, Е. Цит. съч., 8.

<sup>12</sup> В тази връзка вж. Herrmann, J. (1978). Development and Reform of Criminal Procedure in the Republic of Germany. *The Comparative and International Law Journal of South Africa*, 195, цит. по Трендафилова, Е. Цит. съч., 7.

<sup>13</sup> В тази връзка вж. пак там.



Това е постигнато посредством нормативното установяване на случаи, при които дадени лица, които по принцип имат право да бъдат повереници, не могат да изпълняват тази процесуална функция в конкретното наказателно производство – т.нар. основания за отводи.

Съобразно разпоредбата на чл. 100, ал. 3 НПК основанията за отвод на защитника се прилагат съответно и спрямо повереника. Тези основания са пет и са изброени изчерпателно в чл. 91, ал. 3 НПК. Както се посочва в правната литература, всички основания за отвод по общо правило се отнасят както за лицето, което упражнява адвокатска професия, така и за упълномощения съпруг, възходящ или низходящ роднина<sup>14</sup>.

2. Съгласно чл. 91, ал. 3, т. 1 НПК не може да бъде защитник, който е бил или е защитник и на друг обвиняем и защитата на единия противоречи на защитата на другия. Тази хипотеза, приложена съответно спрямо повереника, означава, че **не може да бъде повереник, който е бил или е повереник и на друг пострадад, частен обвинител, частен тъжител, граждански ищец и граждански ответник и защитата на единия противоречи на защитата на другия.**

Това основание за отвод е въведено с цел ограничаване на възможността повереникът да материализира неефективна защита поради наличие на субективни фактори, които произтичат от връзката му с друго лице, бранещо личната си правна сфера в производството. Такава вероятност съществува, когато пострадалите, частните обвинители, частните тъжители, гражданските ищци и ответници имат противоречиви интереси. Освен това противоречие на интересите е налице и когато повереникът на гражданския ответник е упълномощен като повереник и от пострадад, частен обвинител, частен тъжител или граждански ищец. Всъщност хипотезите на противоречие между интересите на упълномощителите на повереника не могат да бъдат изброени изчерпателно и могат да възникнат във всеки момент от производството. Затова най-точно е обобщението, до което е стигнал Стефан Павлов, според когото въпросът дали са противоречиви интересите е винаги конкретен и следва да се решава винаги с оглед на конкретните обстоятелства<sup>15</sup>.

3. Възможно е дадено лице да не е встъпило в наказателното производство в качеството на повереник на лице, което е претърпяло вреди от престъплението, но въпреки това да е обвързан с неговата защита. Ако представляваните, респ. получилите съвети лица и упълномощителите на повереника имат противоречиви интереси, тяхното право на защита ще бъде накърнено. Затова съгласно чл. 91, ал. 3, т. 2 НПК **не може да бъде повереник този, който е представлявал или е давал съвети на друг пострадад, частен обвинител, частен тъжител, граждански ищец и граждански ответник, ако защитата, която му се възлага, противоречи на защитата на другия пострадад, частен обвинител, частен тъжител, граждански ищец и граждански ответник.**

4. Разпоредбата на чл. 91, ал. 3, т. 3 НПК установява, че не може да бъде защитник който е представлявал или е давал съвети на противната страна. С оглед на основанията за отвод на повереника това означава, че **не може да бъде повереник, който е представлявал или е давал съвети на противна на неговия упълномощител страна.**

На първо място, чл. 91, ал. 3, т. 3 НПК елиминира възможността повереникът да е бил прокурор или защитник по делото, когато това негово качество го категоризира като представител на противна на настоящия му упълномощител страна. По-конкретно, ако прокурорът е предявил граждански иск по реда на чл. 51 НПК и впоследствие промени професионалната си реализация на адвокат, няма да може да бъде повереник на гражданския ответник. Защитникът на обвиняемия, спрямо когото делото е прекратено или срещу него

<sup>14</sup> Чинова, М. Цит. съч., 184.

<sup>15</sup> В тази връзка вж. Павлов, Ст. (1981). Преглед на практиката на ВС за 1980 г. *Правна мисъл*, бр. 2, 86–92.

има влязла в сила присъда, няма да може да участва в качеството на повереник на частния обвинител, частния тъжител и гражданския ищец.

От друга страна, кръгът от лица, които могат да ползват услугите на повереник в наказателния процес, е доста широк и хетерогенен – това са пострадали, частен обвинител, частен тъжител, граждански ищец и граждански ответник. Затова чл. 91, ал. 3, т. 3 НПК изключва множество комбинации на процесуално представителство в тази връзка.

Така гражданският ищец и гражданският ответник не могат да имат един и същ повереник. Частният обвинител и частният тъжител също не могат да се представляват от процесуалния представител на гражданския ответник.

Накрая следва да се отбележи, че не е необходимо повереникът да е участвал в някое от гореизброените процесуални качества, но е напълно достатъчно да е давал съвети на противна страна, за да е налице основанието за отвод по чл. 91, ал. 3, т. 3 НПК.

5. При съответното прилагане на чл. 91, ал. 3, т. 4 НПК може да бъде направен извод, че **не може да бъде повереник, който е участвал в производството в друго процесуално качество.**

Основанието за отвод по чл. 91, ал. 3, т. 4 НПК в известна степен ограничава необосновано правото на защита на лицето, претърпяло вреди от престъплението. В тази връзка е реална хипотезата, когато спрямо определен обвиняем делото се прекратява, а в същото време са налице известни обстоятелства, които да му позволят да се конституира в друго процесуално качество и да има повереник. Съгласно чл. 91, ал. 3, т. 4 НПК обаче неговият защитник няма да може да продължи да го представлява в производството като повереник. Затова предлагам *de lege ferenda* разпоредбата на чл. 91, ал. 3, т. 4 НПК да се редактира така: **Не може да бъде защитник, който е участвал в производството в друго процесуално качество, освен ако не се касае за осъществяване на процесуално представителство на едно и също лице в различно процесуално качество.** Освен това в правната литература вече е изразено становище, че не всяко друго процесуално качество предпоставя противоречие с конкретната функция на процесуално представителство и затова чл. 91, ал. 1, т. 4 НПК ограничава необосновано правото на защита на съответния частноправен субект, бранещ лични права и законни интереси в производството<sup>16</sup>.

6. Съгласно чл. 91, ал. 1, т. 5 НПК **не може да бъде повереник, който е съпруг, роднина по права линия без ограничение, по сребрена линия до четвърта степен или по сватовство до трета степен на съдия, съдебен заседател, прокурор, или разследващ орган по делото.** Това основание за отвод е въведено, за да се минимизират възможностите за злоупотреби във връзка с решаването на делата. В тази връзка винаги ще съществува съмнение за правилността на съдебния акт, ако в производството например повереникът на частния тъжител е съпруг на съдията и т.н. Дори и посочените в чл. 91, ал. 1, т. 5 НПК лица да са с безукорен морал, заради близките им родствени и семейни връзки винаги съществува вероятност тяхното вътрешно убеждение да бъде повлияно от тази близост. Това от своя страна обуславя противоречие с основен принцип на наказателния процес, регламентиран в чл. 14 НПК – вземане от органите на наказателното производство на решения по вътрешно убеждение. За повереника не съществува разпоредба, аналогична на чл. 98, ал. 1 НПК, според която той да е длъжен в дейността си да се ръководи от вътрешното си убеждение, основано на доказателствата по делото и закона. Въпреки това считам, че такава задължение съществува и за повереника, тъй като обратното би било в противовес с целите и задачите на наказателния процес. По този начин основанието по чл. 91, ал. 1, т. 5 НПК е и гаранция за правилното развитие на наказателното производство и осъществяването на неговите задачи<sup>17</sup>.

<sup>16</sup> В тази връзка вж. Трендафилова, Е. Цит. съч., 18–19.

<sup>17</sup> Пак там, 20.

### Библиография

- Павлов, Ст. (1981). Преглед на практиката на ВС за 1980 г. *Правна мисъл*, бр. 2, 86–92.
- Трендафилова, Е. (1992). *Защитникът в наказателния процес на Република България*.  
София: Софи-Р.
- Чинова, М. (2013). *Досъдебното производство по НПК*. София: Сиела.
- Herrmann, J. (1978). Development and Reform of Criminal Procedure in the Republic of Germany. *The Comparative and International Law Journal of South Africa*, Vol. 11, 195.

# PERSONS WHO MAY ACT AS ATTORNEY AND GROUNDS FOR IMPEACHMENT OF THE ATTORNEY

Pavel Smolichki<sup>18</sup>

**Abstract:** The judicial system is called upon to ensure the resolution of conflicts in society. The results of this system depend to a large extent on the effective participation of citizens defending their personal rights and interests in specific cases. At the same time, the constant development of society requires the evolution of its most important social regulator – the law, whose changes quite naturally affect the functioning of the judicial system itself. This leads to the conclusion that a good knowledge of the ever-changing legal framework is a prerequisite for citizens' full participation in the process.

The institution of the attorney has long existed in Bulgarian criminal procedure and has been adopted from Russian law. However, it is a subject of relatively low research interest. This could be explained, on the one hand, by the fact that the attorney performs an auxiliary role in the performance of func-

tions in criminal proceedings. Also, the participation of the attorney in the criminal proceedings in a large number of cases is related to the implementation of additional, atypical functions for the criminal proceedings – those of bringing and substantiating the civil action and its defence. However, the very fact of its invariable existence throughout the history of our criminal procedure law is indicative of its essential role in achieving the objectives of the state's criminal policy and ensuring the public interest in this respect.

The present study identifies the persons who may be attorneys under Bulgarian criminal procedure law. The grounds for dismissal of the attorney are also examined.

**Keywords:** attorney, victim, private prosecutor, private complainant, civil plaintiff, civil defendant, lawyer, grounds for disqualification, criminal proceedings, conflicting interests

---

<sup>18</sup> Doctor of Law, Chief assistant professor at the University of National and World Economy (UNWE), e-mail: p\_smolichki@abv.bg.